

Европейски съд по правата на човека

Светите манастири срещу Гърция (The Holy Monasteries v. Greece, A.301-A)

Жалби №№ 13092/87 и 13984/88

Решение от 9 декември 1994 г.

(резюме)*

Чл. 1, ал. 1, изр. 2 от Протокол № 1: лишаване от собственост; **чл. 6, т. 1:** право на достъп до съд при спор относно гражданско право или задължение; **чл. 9:** свобода на религията; **чл. 11:** свобода на сдружаването; **чл. 13:** право на ефикасно вътрешноправно средство за защита; **чл. 14** във вр.с чл.чл. 6, 9 и 11 от Конвенцията и с чл. 1 от Протокол № 1: забрана за дискриминация при осигуряване на правата по Конвенцията.

Установяването на законова презумпция за държавна собственост върху манастирски земи, която може да бъде оборена само ако манастирите докажат право на собственост, произтичащо от надлежно вписан нотариален акт, от законова разпоредба или от влязло в сила съдебно решение срещу държавата, но не и придобито по другите предвидени по гръцкото право способи, включително давност, съставлява "лишаване" от собственост по смисъла на чл. 1, ал. 1, изр. 2 от Протокол № 1. При липсата на предвидено обезщетяване, тя е в нарушение на тази разпоредба.

Факти по делото

Жалбоподатели по делото са 8 гръцки манастири. Основани между IX и XIII век, те имали значителна собственост, натрупана по-специално чрез дарения, направени преди създаването на гръцката държава през 1829 г. Голяма част от нея била отнета в ранния период от съществуването на държавата. Самите манастири дарили много земи на държавата и на безимотни хора. По времето на Византийската и Отоманска империи манастирите и въобще религиозните институции били почти единствените, които изпълнявали важни социални, културни и образователни функции. Дори и през XIX век, след създаването на модерната гръцка държава, те продължили да изпълняват някои от тях.

Държавата никога не била оспорвала собствеността им и в много случаи манастирите се позовавали на давностно владение, по-специално когато датирани от времето на Византийската и Отоманска империи титули били изгубени или унищожени. Отделно от така натрупаната през вековете собственост, те имали и земя

* Материалът е подготвен и предоставен от Фондация *Български адвокати за правата на човека*, като част от диск „Сборник материали по правата на човека”, издаден от НИП през 2007 г.

и сгради, придобити в по-ново време – по дарение, завещание или чрез покупка. Съгласно Закон № 4684/1930 г., земята и сградите им били класифицирани в две групи – имоти за ликвидиране и имоти, които да бъдат задържани. Втората категория включвала имотите, необходими за нуждите на съответния манастир, с оглед между другото на броя на монасите и на историческата му стойност като място за поклонничество. Те били изброени в указ, одобрен по предложение на министъра на образованието и религиозните въпроси. Управлението на тези имоти се осъществявало от манастирите и се регулирало от указ от 1932 г. Доходите от тях се използвали за поддръжка на манастирските сгради и за благотворителни и образователни дейности. Управлението на имотите, предназначени за ликвидиране, било възложено на Бюрото за управление на църковната собственост (ODEP). Приходите трябвало да се използват за църковни цели, и по-специално за финансиране на мисионерски и образователни начинания и за заплащане възнаграждения на някои членове на духовенството.

Конституцията от 1952 г. оправомощила правителството да отчуждава земя в полза на безимотни фермери и животновъди, в срок от 3 години от влизането ѝ в сила. На основание на тази разпоредба, държавата и Гръцката православна църква сключили споразумение, според което Църквата и манастирите прехвърляли на държавата 4/5 от земеделската си земя и 2/3 от пасищата си, като в замяна получавали 1/3 от действителната им стойност. Занапред държавата се отказвала от произтичащото от Конституцията право на отчуждаване или принудително отдаване под наем на имоти на Гръцката църква.

Гръцката православна църква била обявена за автокефална с кралски указ от 1833 г., когато бил създаден и първият ѝ устав, проникнат от духа на контрол от страна на държавата. Църквата била независима от държавата само по доктриналните въпроси.

Конституцията от 1975 г. свидетелства за намерението да се скъса със старата традиция на държавен контрол. Прокламираната независимост на Църквата обаче не е пълна, както показва фактът, че Гръцката православна църква е църквата на "доминиращата религия" и олицетворява религията на самата държава. Закон № 590/77 г. за "Устава на Гръцката църква" също предвижда взаимна зависимост между Църква и държава. Ролята на Църквата в публичния живот се илюстрира и от присъствието на министъра на образованието и религиозните въпроси на заседанията за избор на архиепископ на Атина и участието на църковните власти във всички официални държавни събития. Държавата подпомага Църквата в покриване на разходите ѝ, а актовете на управление на църковното имущество подлежат на държавен финансов контрол. Разпоредбите относно държавните служители се прилагат по аналогия към персонала на църковните публичноправни юридически лица.

Със Закон № 1700/1987 г. били променени правилата за управление и представителство на манастирското имущество под разпореждане на ODEP, повечето от чиито членове вече се посочвали от държавата. Чл. 3 от закона предвидил също така, че в шестмесечен срок от публикуването му държавата става собственик на всички манастирски имоти, освен ако манастирите докажат собствеността си с надлежно вписан нотариален акт, законова разпоредба или влязло в сила съдебно решение срещу държавата. Задължение за вписване на сделки с недвижими имоти съществувало едва от 1856 г., а на завещания и наследства – от 1946 г.

Председателят и членовете на управителния орган на ODEP били назначени от министъра на образованието и религиозните въпроси през юли 1987 г. Гръцката църква оспорила законосъобразността на назначаването им пред Върховния административен съд. През септември 1987 г. някои от манастирите, включително част от жалбоподателите пред Европейската комисия, както и техните архимандрити, също подали жалби, като твърдели, между другото, че Закон № 1700/1987 г. нарушава Конституцията и Европейската конвенция. С решение от 16 юли 1987 г. съдът отменил обжалваното назначение на управителния орган на ODEP като несъобразно със Закон № 1700/1987 г., но приел, че не е налице противоречие на закона с Конституцията или с Европейската конвенция.

Закон № 1700/1987 г. предизвикал остра реакция от страна на Църквата. За умиротворяване на положението правителството и Светият синод провели серия срещи и постигнали предварителна договореност манастирите да прехвърлят на държавата част от имотите си със споразумение, за чието сключване Синодът трябвало да се съдобие с изрично упълномощаване от всеки манастирски съвет. На 11 май 1988 г. Светият синод сключил такова споразумение с държавата. 149 манастири, включително три от манастирите - жалбоподатели пред Европейската комисия, прехвърлили земеделската си и горска собственост на държавата, като задържали определена част от нея. 47 манастири заявили, че не се обвързват със споразумението, тъй като нямат значителна собственост от този вид. Споразумението било одобрено с чл. 1 от Закон № 1811/88 г., чийто чл. 2 предвидил, че занапред управлението на градската собственост на манастирите, които не са страни по него, ще се осъществява от Светия синод, а за останалите им имоти ще продължи да се прилага Закон № 1700/1987 г. Чл.3 от споразумението предвиждал и разпускане на ODEP. Отговорността за подлежащата на ликвидация собственост преминала върху Църквата. Манастирите, неподписали споразумението, могли да се присъединят към него в едногодишен срок от одобряването му от парламента.

С циркуляр от 5 януари 1989 г. Министерството на земеделието задължило общините да учредят комисии, които да определят кои имоти се прехвърлят на държавата и кои остават за манастирите - страни по споразумението. До момента на решението на Европейския съд не били предприети действия в това отношение. С друг циркуляр от 20 февруари 1989 г., вниманието на властите било привлечено върху факта, че собствеността върху недвижими имоти на манастирите, неподписали това споразумение, е станала държавна по силата на Закон № 1700/1987г., и им било напомнено да използват предвидената в неговия чл. 4 процедура за евикция. Конкретни действия в тази насока обаче не били предприети.

Адвокатът на манастирите изтъква пред Европейския съд, че макар и до момента спорната земя да не е прехвърлена на държавата или на земеделски кооперативи, след влизането в сила на Закон № 1700/1987 г. администрацията е отказвала на манастирите необходимите разрешения за някои управителни действия, свързани с нея.

Резюме на решението на Европейския съд

I. Предварителни възражения на правителството

Правителството твърди, на първо място, че манастирите - жалбоподатели не са неправителствени организации по смисъла на чл. 25¹ от Конвенцията. Изтъква историческите, правни и финансови връзки на Православната църква и нейните институции с гръцките нация и държава, отразени и в Конституцията от 1975 г. и в законодателството, и значителното влияние на Църквата върху дейността на държавата. Снабдяването на Църквата и на манастирите със статут на юридически лица на публичното право показвало особена важност, придавана на църковните въпроси. Нещо повече, Гръцката православна църква и нейните институции играели пряка и активна роля в държавното управление – вземали подлежащи на изпълнение административни решения, чиято законосъобразност се контролирала от Върховния административен съд, подобно на всеки акт на държавен орган. Манастирите, от своя страна, били йерархически интегрирани в структурата на Църквата. Обстоятелството, че те са юридически лица, отделни от това на Църквата, не било решаващо, тъй като международната отговорност на държавата можела да бъде ангажирана и за действия на юридически лица, отделни от нея.

Подобно на Комисията, Съдът отбелязва, че манастирите - жалбоподатели не упражняват властнически правомощия. Както се вижда и от Устава на Гръцката църква, техните цели са предимно духовни и в определени случаи културни и социални и не дават основание те да бъдат окачествени като правителствени организации с публично-административни функции. От статута им на юридически лица на публичното право може да се направи само заключението, че поради особените им връзки с държавата, законодателят е пожелал да им осигури същата правна защита по отношение на трети лица, с каквато се ползват другите субекти на публичното право. Освен това, единственото правомощие на манастирските съвети е да приемат правила за организацията и духовния живот и за вътрешното управление на съответния манастир. Манастирите са под духовния контрол на местния архиепископ и са институции, отделни от държавата и напълно независими от нея. Следователно, манастирите - жалбоподатели са неправителствени организации по смисъла на чл. 25 от Конвенцията.

Правителството поддържа, на второ място, че жалбоподателите не са изчерпали вътрешноправните средства за защита – никой съд не се бил произнесъл по твърдяното нарушение на правата им. Мотивите на Върховния административен съд във връзка с конституционосъобразността на Закон № 1700/87 г. били изложени инцидентно и не се ползвали със сила на пресъдено нещо. Освен това, Закон № 1700/87 г. не произвеждал действие преди Бюрото за управление на църковното имущество (ODEP) да вземе конкретно решение относно имотите на жалбоподателите или да извърши представителни действия във връзка с тях. В такъв случай жалбоподателите щели да разполагат с различни ефикасни средства за защита – съдебен контрол за законосъобразност на постановените в приложение на закона административни актове, установителен иск пред гражданските съдилища за признаване на изключителните им права на управление и представителство и предвидените в самия Закон № 1700/87 г. жалба срещу заповедта за евикция и евентуално установяване на вещни права по исков ред.

Съдът отбелязва, че Върховният административен съд е приел, че съответните разпоредби на Закон №1700/87 г. са съобразни с чл. 17 от Конституцията и с

¹ След изменението на Конвенцията с Протокол № 11 – [чл. 34](#).

Европейската конвенция, макар и конкретният предмет на спора пред него да е бил друг. Въпреки че е инцидентно, това заключение на съдии от високостоящ съд значително е намалило перспективите за успех на каквито и да е други действия от страна на манастирите. Що се отнася до изброените от правителството средства за защита, някои от тях са свързани с разпоредби, които са загубили значение след разпускането на ODEP и специалните споразумения. Последните две посочени от правителството възможности за защита, от своя страна, предполагат имотите да са били предадени или да е била издадена заповед за евикция. В случая това не е станало, поради което те са неприложими. Възражението, следователно, трябва да се отхвърли.

II. Относно твърдяното нарушение на чл. 1 от Протокол № 1

Жалбоподателите се оплакват от факта, че част от недвижимото им имущество е било прехвърлено на държавата и управлявано от ODEP и впоследствие от Гръцката църква, по силата на Закони № 1700/87 г. и № 1811/88 г.

A. Предварителни бележки

По съществото си оплакването е за несъобразност на двата закона с Конвенцията.

Правителството подчертава, че до момента не са предприети практически стъпки за прилагането им по отношение на манастирите.

Съдът припомня, че няма за задача да изследва приложимите закони абстрактно. Поради това, "в случая той трябва да разгледа споменатите закони, доколкото манастирите - жалбоподатели възразяват срещу последиците им за тяхното имущество". "Такива последици вече са се проявили с оглед на специалния характер на някои от разпоредбите на Закон № 1700/87 г., в частност неговия чл. 3, както и защото законът е започнал да се прилага, доколкото са издадени министерски циркуляри и са взети административни решения."

Съдът отбелязва, че земеделската и горска собственост на манастирите се регулира понастоящем от двата паралелно действащи закона, всеки от които е приложим спрямо съответна група от жалбоподателите. Поради това той разграничава трите манастира, които са подписали споразумението от 11 май 1988 г., и тези, които не са го сторили. Що се отнася до последните, той разглежда положението им само във връзка с онези разпоредби на Закон № 1700/87 г., които продължават да се прилагат към спорните имоти, тъй като много от разпоредбите му са действали само за определен период или са изгубили сила след разпускането на ODEP. Накрая Съдът отбелязва, че вече не се поставят въпроси във връзка с градската собственост на осемте манастири, тъй като от влизането в сила на Закон № 1811/88 г. тя се управлява от Светия синод.

B. Положението на манастирите, които не са страни по споразумението от 11 май 1988 г.

1. Осъществена ли е намеса при упражняване на правото на собственост и кое е приложимото правило на чл. 1 от Протокол № 1

Правителството поддържа, че оплакванията на тази група манастири касаят хипотетични нарушения на правото, гарантирано от чл. 1 от Протокол № 1, тъй като разпоредбите на Закон № 1700/87 г., и в частност неговият чл. 3, не били достатъчни сами по себе си, за да ги лишат от правата им върху имотите или да прехвърлят на държавата владението или ползването им. Позовава се на формулировката на чл. 3(1)(А) – "ще се считат за собственост на държавата" – и твърди, че тя създава само една презумпция за собственост, която лесно може да бъде оборена чрез доказване на противното. Разпоредбата не означавала, че държавата действително придобива собствеността, а че въпросът е висящ до доказване на правата на манастирите, за което им бил открит съдебният път.

"Съдът счита, че с установяването на презумпция за държавна собственост чл. 3(1)(А) обръща тежестта на доказване и тя вече пада върху манастирите - жалбоподатели, които могат да установят правото си на собственост върху въпросната земя, само ако то произтича от надлежно вписан нотариален акт, от законова разпоредба или от влязло в сила съдебно решение срещу държавата. Така чл. 3(1)(А) във вр. с чл. 1(1) ги лишава от възможност да използват за оборване на презумпцията всичките способи за придобиване на собственост, които са предвидени по гръцкото право и по които е възможно манастирите да са придобили имотите си, включително давност и дори влязло в сила решение срещу частно лице."

Правителството изтъква, че част от имотите всъщност са принадлежали на държавата и манастирите са ги заемали като обикновени владетели.

"За Съда е невъзможно да се заеме с формирането на собствено становище по въпроса за кои от спорните имоти може да се приеме по гръцкото право, че в действителност принадлежат на държавата. Той отбелязва, все пак, че манастирите - жалбоподатели, които са първостепенна съставна част на Гръцката църква и са били учредени много преди създаването на гръцката държава, са натрупали през вековете значителна недвижима собственост. Без съмнение, някои актове за собственост, получени по време на Византийската и Отоманска империи, са били изгубени или унищожени. По отношение на такава земя, владяна толкова дълго, макар и без никакъв правен титул, срокът на владение, необходим за позоваване на придобивна давност както срещу държавата, така и срещу трети лица, положително отдавна е бил изтекъл към момента на влизане в сила на Закон №1700/87 г. В тази връзка Съдът отдава особено значение на придобиването на собственост по давност, тъй като в Гърция няма заснемане на земята, а крепостни актове са били вписвани едва след 1856 г. и завещания и наследства – след 1946 г.

Държавата, считана за собственик на такива земеделски и горски имоти съгласно чл. 3(1)(А), получава автоматично ползването и владението им, по силата на т.(В) от същия текст. По мнение на Съда, това не е просто процедурно правило, свързано с тежестта на доказване, а материалноправна разпоредба, чийто ефект е да прехвърли на държавата цялостното право на собственост върху въпросната земя."

Правителството подчертава, че докато държавата не установи фактическа власт върху земята, тя не може да упражнява свързаните с владението и ползването права. Манастирите не губели владението и ползването, преди да бъде издадена заповед за евикция, а ако това станело, те разполагали с възможност да я обжалват (чл. 4, ал. 4), като в производството по жалбата съдът щял да провери и придобитите

им по давност права, както и с възможност да предявят иск за установяване на собствеността си (чл. 4, ал. 7).

"Съдът не може да приеме доводите на правителството в това отношение. Той отбелязва, че чл. 4 от Закон №1700/87 г. е техническа разпоредба в приложение на чл. 3 от същия закон. В първата си алинея той дава на манастирите - жалбоподатели двумесечен срок, в който да предадат земята на началника на съответната земеделска или горска служба, като в противен случай последният е оправомощен да издаде заповед за евикция. Що се отнася до предвидените в ал. 4 и ал. 7 средства за защита, първото от тях не спира изпълнението, а второто има за предпоставка засегнатият да е предал доброволно имота или да не се е възползвал от първото средство в предвидения за това срок."

Правителството изтъква, също така, че никой от манастирите - жалбоподатели не е предал имоти на държавата, както и на никой от тях не е връчена заповед за евикция, тъй като не е издаден указът, с който е следвало да бъде подробно уредено приложението на чл.чл. 3 и 4 от закона. Предвид сключеното на 11 май 1988 г. споразумение и изразената от държавата готовност да преразгледа въпроса с църковните имоти, разпоредбите на Закон № 1700/87 г. останали мъртва буква.

"Съдът отбелязва, все пак, че никой от петте манастира не е станал страна по споразумението от 11 май 1988 г. в едногодишен срок от одобряването му от парламента, както предвижда чл. 2(1) от Закон № 1118/88 г. Вследствие на това, разпоредбите на Закон № 1700/87 г. остават приложими по отношение на тях. Фактът, че все още не са издадени заповеди за евикция, не е гаранция, че такива няма да бъдат издадени в бъдеще, особено като се имат предвид циркулярите от 5 януари и 20 февруари 1989 г., които са все още в сила, и поведението на администрацията след сключване на споразумението.

Поради това, налице е намеса при упражняване на правото на манастирите - жалбоподатели на необезпокоявано ползване от собствеността им, която съставлява "лишаване" от собственост по смисъла на второто изречение от първата алинея на чл. 1."

2. "В интерес на обществото"

Манастирите - жалбоподатели оспорват легитимността на целта на Закон № 1700/87 г., като твърдят, че той е предназначен не да отреди експроприираната земя за безимотни фермери, а да позволи осигуряващо печалба нейно разработване. Законът предвиждал, при това само като възможност, предоставяне на земята за ползване на фермери - настоящи или бъдещи членове на земеделски кооперативи, а не на безимотни фермери. Ако той наистина преследвал социални цели, можел да постигне същия резултат, без вмешателство при упражняване на правото на собственост на жалбоподателите.

"Съдът отбелязва, че представените на парламента мотиви към законопроекта излагат съображенията за спорната мярка – да сложи край на незаконните продажби на въпросната земя, на посегателствата върху нея и на безконтролното ѝ разработване. Факултативният характер на прехвърлянето на ползването ѝ на фермери или земеделски кооперативи и включването на държавни органи сред бенефициентите от такова прехвърляне биха могли да всеят известно съмнение

относно мотивите за мерките, но те не са достатъчни, за да лишат цялостната цел на Закон № 1700/87 г. от легитимността ѝ като цел "в обществен интерес".

3. Пропорционалност на намесата

Съдът припомня установените в практиката му принципи в това отношение и по-специално значението на предвиждането на обезщетение.

Жалбоподателите твърдят, че Закон № 1700/87 г. не удовлетворява изискването за пропорционалност.

Комисията счита, че изключителните обстоятелства, като начина, по който собствеността е била придобита и ползвана, зависимостта на манастирите от Църквата и нейната зависимост от държавата, оправдават отсъствието на обезщетение.

"Съдът не се съгласява с това становище.

През 1952 г. гръцкият законодател е взел мерки за експроприация на голям брой манастирски земеделски имоти. През 1952 г., както и през 1987 г., манастирите вече не са изпълнявали същите социални, образователни и културни функции, които са имали преди основаването на гръцката държава. Въпреки това, законодателят е предвидил обезщетение в размер на 1/3 от действителната стойност на експроприираната земя. В Закон № 1700/87 г. обаче няма подобна разпоредба. Петте процента, предвидени в замяна на предоставянето на фермери на ползването върху въпросната земя, ще бъдат заплатени, след прехвърляне на собствеността върху държавата, на частноправното юридическо лице, което следва да бъде учредено съгласно чл. 9 от закона за нуждите на националното образование. Правомощието за предоставяне на земя на манастирите, които нямат достатъчно недвижима собственост, "само за обработване от самите монаси" (чл. 3(3) от закона) и отпускането на суми от бюджета, предвидено в чл. 10, не могат да се разглеждат като заплащане на обезщетение.

Като налага по този начин значителна тежест на манастирите - жалбоподатели, лишени от собствеността си, Закон № 1700/87 г. не запазва справедлив баланс между различните засегнати интереси, както изисква чл. 1 от Протокол № 1.

Следователно, налице е нарушение на този текст що се отнася до петте манастира, които не са подписали споразумението от 11 май 1988 г."

В. Положението на трите манастира - страни по споразумението от 11 май 1988 г.

Тези манастири поддържат, че са подписали споразумението под натиск. Заявяват, че са били въведени в грешка от Гръцката църква, която е надхвърлила правомощията си. Те не били получили обезщетение за това, че са отстъпили на държавата част от земеделската си и горска собственост, тъй като предвидената в споразумението компенсация облагодетелствала държавата, но не и манастирите - страни по него.

В доклада си Комисията е намерила за ненужно да разглежда този въпрос, предвид заключението си по отношение на манастирите - жалбоподатели като цяло.

"Съдът, който възприе различно становище по общия въпрос, не може, все пак, да игнорира факта, че тези три манастира са подписали споразумението от 11 май 1988 г. По-късно един от тях се е обърнал към националните съдилища с твърдение за многобройни нарушения – по същество и формални. Атинският апелативен съд е приел, че одобряването на споразумението от страна на парламента е имало за резултат валидирането му като цяло.

С оглед на представените пред Съда доказателства, не е възможно да се заключи, че трите въпросни манастира са действали под натиск. Следователно, Съдът трябва да приеме, че не е осъществена намеса при упражняване на правото им на собственост."

III. Относно твърдяното нарушение на чл. 6, т. 1 от Конвенцията

Според жалбоподателите, чл. 1, ал. 1 от Закон № 1700/87 г. ги е лишил от възможността да се обърнат към съд, който да се произнесе по всеки спор относно управлението на останалите в тяхна собственост имоти, както и по всеки спор относно определянето на обезщетение за експроприацията на част от собствеността им.

"Първото оплакване може да бъде направено само от манастирите, които не са подписали споразумението от 11 май 1988 г., тъй като, съгласно неговия чл. 5, подписаните го манастири могат да завеждат дела относно оставащите в тяхна собственост имоти. От друга страна, чл. 1 от Закон № 1700/87 г., останал приложим по отношение на манастирите, които не са подписали споразумението, ги прави изцяло зависими от Гръцката църква за защитата на частта от имотите им, незасегната от извършеното съгласно чл. 3 прехвърляне на собствеността.

Комисията приема, че възприетата система е оправдана – Църквата, поела от разпуснатия ODEP управлението на тази собственост, имала очевиден интерес да осигури адекватната ѝ защита в рамките на всяко съдебно производство.

Правителството се съгласява с Комисията по този въпрос и добавя, че средствата за защита, предвидени в чл. 4, ал. 4 и ал. 7 – специални разпоредби, дерогиращи общото правило на чл. 1 – дават на манастирите процесуална легитимация за защита на правото им на собственост.

Съдът вече прие, че гръцкото законодателство е предоставило на манастирите - жалбоподатели статут на юридически лица на публичното право, за да им осигури по-голяма защита. Той отбелязва, освен това, че по времето, когато ODEP (мнозинството от членовете на чийто управителен орган са били посочвани от църковните власти) е управлявал имуществото на манастирите, последните са имали право да завеждат дела.

Като ги лишава от всякаква по-нататъшна възможност да отнесат пред съответните съдилища оплаквания, които биха могли да имат срещу гръцката държава, срещу трети лица или срещу самата Гръцка църква във връзка с правото си на собственост, а дори и да встъпят в такива производства, чл. 1, ал. 1 посяга на самата същност на тяхното "право на съд".

Следователно, налице е нарушение на чл. 6, т. 1 по отношение на първото оплакване на манастирите, които не са страни по споразумението от 11 май 1988 г."

Що се отнася до второто оплакване, Съдът отбелязва, че и то може да бъде поддържано само от тази група манастири. В постоянната си практика Съдът е приел,

че по принцип чл. 6, т. 1 гарантира право на достъп до съд при спорове по вътрешното право относно обезщетението, платимо при отнемане на собственост (вж. решението от 8.07.1986 г. по делото *Литгоу и други*², А.102, стр. 70, § 192). Въз основа на Закон № 1700/87 г., който е създал презумпцията, че земята не им принадлежи, жалбоподателите не са могли да претендират право на заплащане на обезщетение. Предвид заключението си по чл. 1 от Протокол № 1 относно липсата на обезщетяване и изводите си във връзка с първото оплакване по чл. 6, т. 1, Съдът не смята за необходимо да разглежда и това оплакване от гледна точка на чл. 6, т. 1.

IV. Относно твърдените нарушения на чл. 9 и чл. 11 от Конвенцията

Жалбоподателите твърдят, също така, че Закон № 1700/87 г. ги е лишил от средствата, необходими за преследване на религиозните им цели и за съхраняване на ценностите на християните. По чл. 9 те се оплакват, че оспорваните разпоредби ще ги възпрепятстват при осъществяване на мисията им, а по чл. 11 – че те ще попречат на увеличаване броя на монасите и ще разубедят вярващите да правят дарения.

Подобно на правителството и на Комисията, Съдът не приема тези аргументи. По първото оплакване той счита, че разпоредбите, приети за противоречащи на чл. 1 от Протокол № 1, по никакъв начин не касаят предметите, предназначени за богослужение, и поради това не съставляват намеса при упражняване на правото на свобода на религията. Второто оплакване Съдът намира за хипотетично. Следователно, не е налице нарушение на тези текстове.

V. Относно твърдяното нарушение на чл. 13 от Конвенцията

Жалбоподателите поддържат, че не са разполагали с ефикасно вътрешноправно средство за защита по оплакването си за нарушение на правата им по Конвенцията.

Както е приела и Комисията, Съдът подчертава, че чл. 13 не отива толкова далече, та да изисква средство за защита, чрез което законите на една договаряща държава да могат да бъдат оспорени пред национален орган, като противоречащи на Конвенцията сами по себе си (вж. решението по делото *Джеймс и др.*³, А.98, стр. 47, § 85). Оплакването, следователно, не може да бъде уважено.

VI. Относно твърдяното нарушение на чл. 14 от Конвенцията във вр. с чл.чл. 6, 9 и 11 от Конвенцията и чл. 1 от Протокол № 1

Жалбоподателите твърдят, че са жертва на дискриминация, тъй като Закон № 1700/87г. засяга само манастирите на Гръцката църква. Оплакват се и от различното третиране по Закон № 1811/88 г. на манастирите, подписали споразумението от 11 май 1988 г., и тези, които не са го сторили.

Съдът приема, че предвид връзките между манастирите - жалбоподатели и тази Църква, разликата в третирането не е лишена от обективно и разумно оправдание и, следователно, няма нарушение. По второто оплакване Съдът не

² *Lithgow and Others v. the United Kingdom*

³ *James and Others v. the United Kingdom*

намира за необходимо да се произнася, предвид изводите си по другите текстове от Конвенцията.⁴

⁴ Решението е взето с единодушие по всички въпроси и текстове от Конвенцията.